

Bilgisayar Destekli Çeviri
Computer-Aided Translation

Yazar
Ziya TOK

ISBN: 978-605-2233-78-8

1. Baskı
Mart, 2020 / Ankara

 Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 344
Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt

 Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafik@grafiker.com.tr
Web : grafik.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

*Bu kitabı, bana lisans dönemimden itibaren
her zaman destek olan çok kıymetli hocam;
Sayın Prof. Dr. İlhami Sığirci'ya
ithaf ediyorum...*

Ziya Tok, 1979 yılında Samsun'un Vezirköprü ilçesinde dünyaya geldi. İlk, orta ve lise eğitimini Vezirköprü'de tamamladıktan sonra, 2001-2005 yıllar arasında, Kırıkkale Üniversitesi Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı'nda lisans eğitimini aldı. 2006 yılında aynı bölümde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2010 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fransızca Mütercim-Tercümanlık bölümünde yüksek lisans eğitimini, 2016 yılında ise Hacettepe Üniversitesi Fransız Dili Eğitimi bölümünde Doktora eğitimini tamamladı. Halen Kırıkkale Üniversitesi Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı'nda çeviri dersleri vermeye devam eden yazarın çeviri üzerine yayımlanmış çeşitli çalışmaları vardır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
KISALTMALAR.....	15
GİRİŞ.....	17

1. BÖLÜM ÇEVİRİBİLİM

1.1. ÇEVİRİ KURAMLARI.....	21
1.1.1. Betimleyici Çeviribilim Çalışmaları.....	24
1.1.2. Çoğul Dizge Kuramı.....	25
1.1.3. Hedef Odaklı Çeviri Kuramı.....	26
1.1.4. Eylem Odaklı Çeviri Kuramı.....	26
1.1.5. Bağıntı Kuramı.....	27
1.1.6. Skopos Kuramı.....	28
1.1.7. Yorumlayıcı Çeviri Kuramı.....	28
1.2. ÇEVİRİ YÖNTEMLERİ.....	30
1.2.1. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri.....	31
1.2.2. Birebir Çeviri.....	31
1.2.3. Sadık Çeviri.....	32
1.2.4. Anlamsal Çeviri.....	32
1.2.5. İletişimsel Çeviri.....	32
1.2.6. Deyimsel Çeviri.....	33
1.2.7. Serbest Çeviri.....	33
1.2.8. Uyarlama.....	33

1.3. ÇEVİRİ STRATEJİLERİ	34
1.3.1. Ödünç Alma.....	36
1.3.2. Öykünme.....	37
1.3.3. Modülasyon.....	37
1.3.4. Yabancılaştırma.....	38
1.3.5. Yerlileştirme/Yerelleştirme.....	39
1.3.6. Açıklama.....	39
1.4. ÇEVİRİDE EŞDEĞERLİK	40

2. BÖLÜM ÇEVİRİ VE TEKNOLOJİ

2.1. OTOMATİK ÇEVİRİ	48
2.2. OTOMATİK ÇEVİRİ SİSTEMLERİ	53
2.2.1. GAT.....	53
2.2.2. Taum-Météo.....	53
2.2.3. Systran.....	54
2.2.4. Logos.....	55
2.2.5. Geta.....	55
2.2.6. Spanam.....	56
2.2.7. Titus.....	57
2.2.8. Eurotra.....	57
2.2.9. PaTrans.....	58
2.2.10. Weidner.....	58
2.2.11. Alps.....	59
2.2.12. Metal.....	60
2.2.13. Winger.....	61
2.2.14. Tovna ve Lexi-tech.....	61
2.2.15. Smart.....	61
2.2.16. Seppli.....	62
2.2.17. Socatra.....	62

2.3. OTOMATİK ÇEVİRİ YÖNTEMLERİ	64
2.3.1. Kural Tabanlı Çeviri Yöntemi	65
2.3.1.1. Doğrudan Çeviri.....	66
2.3.1.2. Aktarım Temelli Yaklaşım.....	66
2.3.1.3. Aradil Yaklaşımı.....	67
2.3.2. Bilgi Tabanlı Çeviri Yöntemi.....	68
2.3.3. İlke Tabanlı Çeviri Yöntemi	68
2.3.4. Bütünce Tabanlı Çeviri Yöntemi	69
2.3.4.1. İstatistiksel Çeviri Yöntemi.....	69
2.3.4.2. Örnek Tabanlı Çeviri Yöntemi.....	71
2.3.5. Karma Makine Çevirisi.....	73
2.3.6. Nöral Makine Çevirisi.....	75
2.3.6.1. Makine öğrenme.....	76
2.3.6.2. Derin öğrenme.....	76
2.3.7. Çevirimiçi Etkileşimli Çeviri.....	77
2.4. GÜNCEL OTOMATİK ÇEVİRİ UYGULAMALARI ..	79
2.5. OTOMATİK ÇEVİRİDE ÖLÇME	80
2.5.1. Wer.....	82
2.5.2. Per	83
2.5.3. Bleu.....	83
2.5.4. Nist.....	84
2.5.5. Meteor	85
2.6. OTOMATİK ÇEVİRİDE DÜZELTME	86
2.6.1. Ön Düzeltme.....	86
2.6.2. Son Düzeltme.....	88
2.7. OTOMATİK ÇEVİRİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	92
2.7.1. Otomatik Çevirinin Güçlü Yönleri.....	92
2.7.2. Otomatik Çevirinin Zayıf Yönleri.....	94

3. BÖLÜM

BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÇEVİRİ

3.1. BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÇEVİRİ ARAÇLARI	101
3.2. BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÇEVİRİ ARAÇLARININ ÇALIŞMA SİSTEMİ	102
3.2.1. Sistemin Kullanılışı.....	103
3.2.2. Proje Oluşturma.....	107
3.2.3. Hedef Dil Seçenekleri.....	114
3.2.4. Makine Çevirisi Motoru.....	116
3.2.5. Kaynak Metin Çözümleme.....	118
3.2.6. Önçeviri.....	119
3.2.7. Proje Otomasyonu.....	120
3.2.8. Kalite Denetimi.....	121
3.2.9. Veri Erişimi ve Güvenliği.....	123
3.2.10. Diğer Özellikler.....	124
3.3. VERİ TABANLARI	125
3.3.1. Çeviri Belleği.....	126
3.3.1.1. Çeviri Belleği Çalışma Sistemi.....	130
3.3.1.2. Çeviri Belleğinin Yararları.....	130
3.3.2. Terim Bankası.....	131
3.4. İŞ AKIŞI	137
3.5. MASAÜSTÜ ARACI	143
3.6. BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÇEVİRİDE BELGE YÖNETİMİ	145
3.6.1. Word.....	146
3.6.2. TMX.....	146
3.6.3. TBX.....	147
3.6.4. XLSX.....	147
3.6.5. CSV.....	147

3.6.6. LOG.....	148
3.6.7. XLIFF.....	148
3.7. BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÇEVİRİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	149
3.7.1. Bilgisayar Destekli Çevirinin Güçlü Yönleri.....	150
3.7.2. Bilgisayar Destekli Çevirinin Zayıf Yönleri.....	152

4. BÖLÜM

BİLGİSAYAR ÇEVİRİSİ VE ÇEVİRMEN

4.1. OTOMATİK ÇEVİRİ SÜRECİNDE ÇEVİRMEN.....	158
4.2. BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÇEVİRİ SÜRECİNDE ÇEVİRMEN.....	160
GENEL SONUÇ.....	163
OTOMATİK ÇEVİRİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ.....	171
KAYNAKLAR.....	183
KAVRAMLAR DİZİNİ.....	195

ÖNSÖZ

Günümüzde Türkiye’de bilgisayar çevirisi ya da otomatik çeviri konusunda yapılan kuramsal çalışmaların henüz oldukça yetersiz olduğu ve bu alanda oldukça önemli bir gereksinim olduğu görülmektedir. Mevcut çalışmaların büyük bir çoğunluğu özellikle belirli bir konu ve alanı kapsamaktadır. Otomatik çeviriyle ilgili hazırlanan lisansüstü tezlerin önemli bir kısmı mühendislik çevrelerince gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar büyük oranda doğrudan teknoloji ya da mühendislik alanlarıyla ilgili gibi görünse de, son dönemlerde yaygınlaşan otomatik çeviri ve bilgisayar destekli çeviri çalışmaları aslında çeviribilimin de kapsamında yer alır. Bu sürecin çeviri kuramlarından bağımsız olarak ele alınması ve bu teknolojik çalışmaların kuramsal alandan ayrı tutulması mümkün değildir.

Çeviri alanındaki teknolojik çalışmaları konu alan bu çalışmanın kapsamı genel anlamda çevirinin kuramsal boyutu, otomatik çeviri ve bilgisayar destekli çeviri araçlarının incelenmesinden oluşur. Çalışmanın giriş bölümünde özet niteliğinde tarihsel açıdan çeviri ve çeviribilimle ilgili kuramsal çalışmalara değinilmiştir. Zira çeviri tarihinin en başında ilkel çeviri yöntemleri olarak adlandırılan ve sözcüğü sözcüğüne yöntemle başlayan süreçle, günümüzde çevirinin otomatikleşmesine yönelik olarak geliştirilen yaklaşımların ilintili olduğu düşünülmektedir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, bilgisayar çevirisiyle ilgili yaklaşımların, çevirinin başlangıcını oluşturan kuramlardan bağımsız olmadığı düşün-

cesinden hareketle, geçmişten günümüze çeviri çalışmalarının başlangıcından itibaren geliştirilen kuram, yöntem ve stratejiler özetlenmiştir. Çalışmanın asıl amacı otomatik çeviri ve bilgisayar destekli çeviri araçlarının incelenmesi olduğundan, çeviribilimle ilgili çalışmalara çok fazla ağırlık verilmemiştir. Bununla birlikte, okuyucuya günümüz çeviri teknolojilerinin temellerini oluşturan kuramlar konusunda bilgi vermek amacıyla, çeviri tarihine kısaca değinilmiştir. Bu bölümün devamında, çeviri kuramlarının somutlaşmaya başladığı dönemlerden ilk otomatik çeviri çalışmalarının başladığı sürece kadar olan dönem incelenmiştir.

Bilgisayar çevirisinin otomatik çeviri ve bilgisayar destekli çeviri olmak üzere iki alt alana ayrıldığı ve otomatik çevirinin ele alındığı ikinci bölüm genel anlamda çeviride yaşanan teknolojik gelişmeler ve otomatik çeviri üzerine kuruludur. Bu bölümde ilk olarak mekanik diye adlandırılan ve daha sonra ilk bilgisayarların üretilmesiyle birlikte bilgisayar çevirisi ya da otomatik çeviri şeklinde adlandırılan süreç ele alınmıştır. 1930'lu yıllarda ilk adımların atıldığı mekanik çeviri sistemlerinin gerek özel sektörün gerekse bazı uluslararası kuruluşların destekleriyle devam eden ilerlemeleri üzerinde durulmuştur. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra otomatik çeviriye dair geliştirilen ilk mekanik sistemler ve yine bu doğrultuda geliştirilen çeviri yaklaşımları bu bölümde üzerinde durulan başlıklar arasındadır.

Üçüncü bölüm bilgisayar çevirisinin bir diğer türü olarak bilgisayar destekli çeviriye ayrılmıştır. Bilgisayar destekli çeviriyi otomatik çeviriden ayıran özelliklerin ayrıntılı olarak ele alındığı bu bölümde, örnek olarak piyasada yaygın olarak kullanılan üç bilgisayar destekli çeviri aracı ele alınmış ve bu araçlar üzerinden bilgisayar destekli

çevirinin çalışma mantığı ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çevirmene yardımcı olarak tasarlanan bu yeni sistemlerin içinde barındırdığı çeviri belleği ve terim bankası gibi en önemli veri tabanlarının özelliklerine değinilmiştir. Bilgisayar destekli çeviri araçları üzerinde bir çeviri projesinin gerçekleştirilmesine dair aşamaların ele alındı bu bölümde, söz konusu araçlardan örnek arayüz resimlerine yer verilmiştir. Bilgisayar destekli çeviri araçlarının çeviri teknolojilerindeki yerinin de ele alındığı üçüncü bölümde bu araçların özellikle çevirmenler açısından yararları üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, bilgisayar çevirisinde çevirmenin konumu ve teknolojinin çeviride kullanılmaya başlanmasıyla çevirmenlik mesleğinde oluşan kaygıya yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu bölümde çevirmenin hem otomatik çeviri sürecindeki hem de bilgisayar destekli çeviri sürecindeki konumu ayrıntılı olarak incelenmiş, her iki süreçte de çevirmenin rolü ve üstleneceği görevler konusunda görüşler ileri sürülmüştür. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel anlamda bir değerlendirilmesi yapılarak çeviride teknolojinin yeri ve önemine değinilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonuna otomatik çeviri alanında kullanılan terimlerin yer aldığı Fransızca-İngilizce-Türkçe dillerinde bir terim sözlüğü eklenmiştir.